

MAEMONG A BOIMA A EKONOMI SARS E KATOLOŠA NEPO YA YONA YA OBAMELO

Tshwane, 30 Oktobere 2024 – Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa (SARS) di amogela Polelo ya Nako ya Magareng ya Tekanyetšo ya ditšhelete (MTBPS) yeo e tafotšwego Palamenteng lehono ke Tona ya Ditšhelete Mra. Enoch Godongwana. Tona o lekotšeswa Tekanyetšo ya ditšhelete ya 2024 Febereware ya kakanyo ya nete ya ditseno tša motšhelo ya go tloga ka R1 863.0 billion go ya go R1 840.8 billion.

Go tloga ka la 30 Setemere 2024, SARS e kolekile ditseno tša palo ya kroso ya R1 070.4 billion yeo e fihleletšego nete ya ditseno tša R846.2 billion le R224.3 billion ka ditefela morago. Tsenyatšhomong ya ditseno e thekgilwe ke dikoleka tše dintši go tšwa go Motšhelo wa Sebakanyana wa Letseno la Koporeiti (CIT) gammogo le Motšhelo wa boleng bja go oketšwa (VAT) yeo e bilego tlasanyana go feta ka fao go bego go holofetšwe le ditefalamorago tša Motšhelo wa Letseno la Mong (PIT). Se se fokoditšwe ke dikoleka tša fase ka fao go bego go sa holofelwa go tšwa go motšhelo ya Khasetomo le Levi ya Makhura ka Kakaretšo. Dikgoba tšeo di beakanyeditšwegoleswa go ya fase ke:

- Dipeakanyo leswa tša megolo tša ngwagola tšeo di bilego tlasana ka moo go bego go sa letelwa di fokoditše tekanyetšo ya megolo ya fase go tloga ka Tekanyetšo ya ditšhelete ya 2024 ka 8.4% go Polelo ya Nako ya Magareng ya Tekanyetšo ya ditšhelete (MTBPS) 2024 ya 5.5%.
- Kgolo ya go nanya ya diprotšeke tša ditšhelete go rapalala le mmušo ka kakaretšo, dikoporeiti tša mmušo le sektara ya praebete ka tshedimošo ya tšhelete ya Kroso e holofetšwe go theoga go tloga ka Tekanyetšo ya ditšhelete ya 2024 ka 9.5% go fihla ka 5.2%.
- Poeletšo ya tlase ka tebelelo kakaretšo ya Diišontle tša fase go tloga ka 5.2% go MTBPS 2024 ka 3.5% gammogo le Ditlišogae tša fase tša go tloga ka 6.0% go ya go 3.8%.
- Ka Tekanyetšo ya ditšhelete ya 2024 we akanyeditšwe go kgolo ya 13.8% ka Lefela ka ge o Gola (PAYE) go ya ka kgolo ya 8.4% ya kakanyo ya mogolo. Dikoleka tša PAYE tša ngwaga go fihla ka letšatšikgwedi la Setemere 2024/25 ke palo ya R340.0bn, e tlasana ka tekanyo (PE) ka R12.0bn (3.4%) gomme e odingwana go feta ngwagola ka R30.8bn (10.0%).

Tlhaelo ya dikoleka tša letseno e fokoditšwe ka seripa ke dikoleka tše dintši tša dikoleka tša motšhelo wa sebakanyana wa CIT e kolekile R150.2 billion kgatthanong le kholofelo ya R141.4 billion yeo e fihleletšego pheteledi ya R8.8 billion, e oketšegile ka 2.7% goba R3.9 billion go tšwa ngwagola.

- **Levi ya makhura:** Khunyelo ya ngwaga ka ngwaga ya tirišo ya makhura e bile morero o mogolo ngwageng wo wa ditšhelete. Palo e kgolo ya dilitara

tše tlase tše 1 333 million tša makhura di dirišitšwe, yeo e dirilwego ke mabaka a mmalwa bjalo ka maemo a fase kabo ya mohlagase ka tšhielano, le phetogo ya methopo ya tllatlolano ya enetši, Phokotšego ya tirišo ya makhura e amile thwii Levi ya Nete ya Makhura. Se ebile khunyelo ya ngwaga ka ngwaga ya 3.9% yeo e dirilego tlhalelo ya R7.2bn.

- **Metšhelo ya Papatšo:** Ditlišogae di be di holofetšwe go gola ka 1.9%. Le ge go le bjalo, ditlišogae tša ngwaga go fihla ka letšatšikgwedi le di theogile ka 5.1%. Palomoka ya dikelelo tša papatšo le tšona di theogile ka R39.2bn (-2.0%) ge go bapetšwa le sebaka sa ngwagola. Thego kakaretša ya ditlišogae ke ka lebaka la kelelo ya fase ya ditlišogae tša metšhene le difatanaga.
- **Dikoleka tša nakwana tša CIT** tša R150.2bn, di rekhotile pheteledi ya R8.8 billion (6.2%) le kgolo ya ngwaga ka ngwaga ya R3.9 billion (2.7%), kudu ka lebaka la disektara tša Ditšhelete, Mohlagase le Dilogla. Dikoleka di gotše go fetiša Tekanyetšo ya ditšhelete ya 2024 yeo e nyakegago ya -3.3%. Le ge go le bjalo, sektara ya Moepo e tšwelapele go kgatlhana le ditlhotlho tše dikgolo ka lebaka la ditheko tša go phakiša tša diphahla tša go ama Dimetale tša Sehlopha sa Platinamo, Malahla le Borale bja Ditšhipi. Go ya fase le godimo ga ditheko go ama go dira poelo ga dikhamphane gomme go felelatša ka kgatelelo ya go ya fase ya ditefelo tša motšhelo wa sebakanyana wa CIT. Sektara gape e be e itemogela mabaka a go tšwelapele ka dinamelwa, lotšistiki, le go selaganya mellwane, ka go baka tiego le koketšo ya ditefišo ya kišontle.
- Le ge go phethagaditšwe dikgetsi tše ± 1.3 million tša dikoloto, tšo elego 290% go feta ngwagola, maitekelo a rena a obamelo ya sekoloto a fihleletše dipušetšo tša fase tša ngwaga ka ngwaga ka R9.3 billion, yeo e lekanago le 23.6% ya khunyelo ya ngwaga ka ngwaga. SARS e rekhotile koketšo e kgolo ya ngwaga ka ngwaga ya dipeakanyo tša tiego ya ditefelo, dikgopelo tša go fega ditefelo le go romela dinyako tša mafelelo. Se se hlatsela bogolo bja go goga ka kgara ba balefela motšhelo, yeo e amago gampe bokgoni bja bona bja go obamela boitlamo bja bona bja motšhelo.

Maikemišetšo a Leano la SARS ke go tšwelapele go tsepelela go Obamelo ka Boithaopo, ka go kgonthiša gore balefela motšhelo le bagwebi ba na le hlathollo le tiišetšo ya mabapi le boitlamo bja bona, gammogo le dithulusi tše bohlokwa tša go nolofatša obamelo e bonolo gape ya go otlologa. Ka therišano, SARS e tla lefiša ditefišo tša godimo tša semolao le taolo go balefela motšhelo le bagwebi bao ba dirago ka boomo go se fihlelele boitlamo bja bona.

Maitekelo a obamelo a tšwelapele go fihlelela katlego ka go šomana le go se obamele go mesehlwana e itšeng le ditšweletšwa tša motšhelo. Go fihla ka letšatšikgwedi le, obamelo ya motšhelo e bunne R110.1 billion, yeo e laetšago kgolo ya R8.1 billion (8.0%). SARS e tlo tšwelapele go maatlafatša maitekelo a yona a go tiišetša ponagalo le go tiiša obamelo, ka leano la go beeletša kudu go boitšhimolliši bja obamelo go tswalela sekgoba sa motšhelo ka dira tebanyo ya mesehlwana e mmalwa ya balefela motšhelo.

Khomišinare wa SARS Mra. Edward Kieswetter o boletše gore “Go latela phihlelelo ya ditseno tša motšhelo tša 2024/25 tša tekanyo ya R1 840.8 billion, SARS e tlo phegelela gape otlalo ya yona ya go tsošološa obamelo ka boithaopo. Tsitsinkelo ya tšhalo morago ye, ke go kgonthiša gore banamoleli bao ba a lefišwago go ya ka molao go koleka metšhelo legatong la SARS ba a e lefela. Se bohlokwa, SARS e ikemišeditše go šoma kgaatlhanong le bao ba dirago ka boomo gape ba hlokomologago boitlamo bja bonabja semolao ka go se laodiše maemo a bona a nnete a ekonomi. Bao ba kgontšhago phethagalo ya maitshwaro a le bona ba a latofatšwa. Balefela motšhelo bao ba hlokomologago boitlamo bja bona bja semolao ba imetša balefela motšhelo bao ba botegilego. Metšhelo e bapala karolo e kgolo go hlokomela batho bao ba šaparegilego mo setšhabeng sa rena. Ka tsela ye, obamelo ka boithaopo e kgethegile.”

O tšwetšwepele ka gore: “SARS e tlo tšwelapele go maatlafatša le go tiišetša maitekelo a yona a taolo. Re tlo tšwela pele go diriša data ya saense le bohlale bja ekišo go dira tekatekano ya magareng ga balefela motšhelo/bagwebi, mola re laola seo se ka bakago kotsi go fisikase ka to kgesa balefela motšhelo bao ba sa botegego.”

“SARS e **tlo diriša saense e ntši ya data le bohlale bja ekišo (AI)** go gatela pele ka tsepelelo ya diarea tše di latelago tša kotsi ya obamelo:

- ***Go katološa motheo wa motšhelo ka methopo ya data ya leloko la boraro:*** Go hwetša data go tšwa go bobedi bja disektara tša semmušo le tše e sego tša mmušo go katolološo ya motheo wa motšhelo.
- ***Re šoma go ngwadiša balefela motšheo ka moka le bagwebi,*** ka mmotlolo wa taolelo pele, bao ba swanetšego go ba retšistareng le go kgonthiša gore ba faela ditsebišo tša bona ka potego gape ba lefela metšhelo ya bona mo go hlokegago.
- ***Go aga bokgoni bja yona bja go kgesa ka tirišo ya mmotlolo wa thuta metšhene le Bohlale bja ekišo (AI)*** go kaonafatša tirelo le go fana ka tirelo ya go hloka maphekgo go balefela motšhelo bao ba botegilego. Se se tla dirišwa go kgesa balefela motšhelo bao ba sa botagalego, kaonafatša

koleka ya sekoloto mola go katološwa motheo wa motšhelo le go šomana le efogo ya motšhelo.

- ***Go tiišetša melao ya kgwebišano kgahlanong le ekonomi yeo e sego molaong (Khasetomo le Motšhelophahlogae):*** *Go tiišetša dithului le go kgesa le go thibela ditiragalo tšeo di sego molaong, go akaretša tšeo di nyalelanago le motsoko, makhura, le kelelo ya tšhelete yeo e sego molaong.*
- ***Go tsepelela go thibelo ya ngagišano le tharollo.*** *Bea pele ditšweletšwa le mano a go thibela dingangišano tšeo di ka ratollwago.”*

SARS ke lehumo la naga; taolelo ya go šoma gabotse ya motšhelo le khasetomo ke kotse ya temokrasi ya rena gomme di swanetše go šetšwa. SARS e rata go kgonthiša phepo ya ditseno ka go šireletša dipeeletšo tša maleba ka SARS, le go tiišetšo ya thekgo ya tša ditšhelete. Go tšwa go tebelelo ya botho, SARS e tla tšwelapele go goketša, tšweletša le go fepa bašomi bao ba itukišeditšego bokamoso. Re tla be re aga maatlafalo ya ketapele ya SARS le go šireletša seriti sa pušo ya setheo.

Le ge go šongwa ka fase ga maemo a tikologo ya boima, SARS e holofela gore mathomo a sediko sa kgaolo ya tekanyetšo ya tswala e tlo kgothatsa tshenyangelo ya didirišwa. Katološo ye e holofetšwe go otlela kgolo ya ikonomi le go katološa motheo wa motšhelo, ka pheletšo ya motšhelo wa koporeiti wa go kgothatsa le ditseno tša VAT. Go tlaleletša, tsebagatšo ya “Two-Pot” system e holofetšwe go oketša motheo wa motšhelo ka go kotara e kopana go ya go ya magareng. Bašomi ba 12 821 ba ka SARS, bao re ba lebogago kudu, re tla tšwelapela go šoma ka potego ka go fihlelela ditekanyetšeo di boeleditšwego bjale ka ge di tlhagišitšwe ke Tona ya Ditšhelete.

Go hwetša tshedimošo enngwe, ka kgopelo ikgokaganye le SARS go SARSMedia@sars.gov.za